

Πόσο επίκαιρος είναι ο πολιτικός εφιάλτης του Όργουελ;

Το όνομα του Τζορτζ Όργουελ έχει ξεφύγει εδώ και πολλά χρόνια από το αυστηρά λογοτεχνικό του πλαίσιο: με τον προσδιορισμό «οργουελιανός» ή «οργουελιανή» εννοούμε έναν δυσοίωνα μελλοντικό κόσμο ή μια σκληρή, άτεγκτη πολιτική πραγματικότητα εντός της οποίας κινδυνεύουμε να μείνουμε εγκλωβισμένοι για πάντα.

Πρόκειται για ένα εντυπωσιακό σημασιακό εύρος, που οφείλεται σε δύο αλληγορικές μυθοπλασίες οι οποίες δημοσιεύτηκαν κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1940: τη νουβέλα «Η φάρμα των ζώων» (1945) και το μυθιστόρημα «1984» (1949). Μπορεί ο συγγραφέας να πέθανε σε ηλικία 46 ετών από φυματίωση, αλλά τα δυο βιβλία, τα οποία κυκλοφόρησαν πρόσφατα από τις εκδόσεις Μεταίχμιο σε νέες μεταφράσεις της Κατερίνας Σχινά, του χάρισαν φήμη και διάρκεια που έχουν διατηρηθεί στο ακέραιο μέχρι τις ημέρες μας.

Οι νέες κυκλοφορίες είναι μια ευκαιρία να θυμηθούμε τον Όργουελ και να δούμε όχι μόνο την ιστορική σημασία των έργων του, αλλά και το ποια ή το πόση αντοχή επιδεικνύουν στην εποχή μας.

Η «Φάρμα των ζώων» είναι μια σύντομη, συνοπτική αφήγηση, με σατιρικό και εξαιρετικά επικριτικό πνεύμα για το κοινωνικοπολιτικό σύστημα της Σοβιετικής Ένωσης επί σταλινισμού. Η επανάσταση των ζώων σε μια αγγλική φάρμα οδηγεί στην εκδίωξη του ιδιοκτήτη και καθιερώνει μια πολλά υποσχόμενη πολιτεία. Μακριά από την ανθρώπινη εξουσία, με ελευθερία και ισονομία, τα ζώα μπορούν τώρα να παράγουν και να καταναλώνουν χωρίς κανέναν υπερκείμενο έλεγχο, και με την αυτοδέσμευση ότι δεν θα στραφούν ποτέ εναντίον άλλων ζώων.

Σύμφωνοι, αλλά η πορεία προς το μέλλον δεν θα αποδειχθεί τόσο ευοίωνα. Τα γουρούνια θα επικρατήσουν στη φάρμα, με δερβέναγες τα σκυλιά, και οι υπόλοιποι θα μεταμορφωθούν σε έναν προλεταριακό πληθυσμό ο οποίος θα παράγει όλο και περισσότερο, καταναλώνοντας όλο και λιγότερο. Επιπλέον, η νέα κυρίαρχη τάξη θα αποκτήσει και θα επαναφέρει τον μέχρι

πρότινος απευκταίο δαίμονα, που δεν είναι άλλος από τις συνήθειες των ανθρώπων: τα γουρούνια φορούν ανθρώπινα ρούχα, πίνουν μπίρα και τρώνε ζεστό φαγητό, εξασφαλίζουν προκλητικά προνόμια για τον εαυτό τους, στερούν αδίστακτα την ελευθερία και τη ζωή των άλλων ζώων, δυσφημούν τους αντιπάλους τους και στο τέλος γίνονται ίδια με τους παλαιούς καταπιεστές, αν όχι και χειρότερα από αυτούς.

Αν δούμε πίσω από τις μορφές των ζώων τον Στάλιν (ως αρχηγό των γουρουνιών) και τον Τρότσκι (ως εχθρό τους), κι αν παραλληλίσουμε τη λειτουργία της φάρμας με το σύστημα εξουσίας της Σοβιετικής Ένωσης περί τα τέλη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, κι αν θυμηθούμε τους άπειρους κοινωνικούς εκτροχιασμούς της νομενκλατούρας, ο στόχος του Όργουελ γίνεται εύκολα φανερός. Μαχητής στην παράταξη της Αριστεράς κατά τον ισπανικό εμφύλιο πόλεμο, και απογοητευμένος βαθιά από τις έριδες και την αυταρχική συμπεριφορά η οποία αναπτύχθηκε στους κόλπους της, ο συγγραφέας ανταποδίδει με τη «Φάρμα των ζώων» τα ίσα και προαναγγέλλει το κατά πολύ ζοφερότερο «1984».

Τοποθετημένο σαράντα χρόνια μετά το έτος της δημοσίευσής του, το «1984» αποκαλύπτει μια εφιαλτική κοινωνία, όπου το ψεύδος και η μανιακή επιδίωξη και αναπαραγωγή της εξουσίας έχουν κάνει κατάληψη στο σύνολο του πλανήτη. Η Σοβιετική Ένωση έχει καταπιεί την Ευρώπη, η Αγγλία και οι ΗΠΑ έχουν συγχωνευτεί σε μίαν αυτοκρατορία (την Ωκεανία), που περιλαμβάνει και τις άλλες αγγλοσαξονικές επικράτειες, και η Κίνα έχει διαμορφώσει τις δικές της επιρροές.

Όλες οι αυτοκρατορίες είναι το ίδιο, αλλά στην Ωκεανία, όπου και εξελίσσεται το μυθιστόρημα, όσα συμβαίνουν κόβουν την ανάσα. Θρησκευτική λατρεία του Μεγάλου Αδελφού-αρχηγού, βιομηχανία πολιτικού ψεύδους, εικονικές δίκες και πραγματικές εκτελέσεις, αποτρόπαια βασανιστήρια, συνεχής παρακολούθηση και κατάργηση της διάκρισης μεταξύ δημόσιου και ατομικού βίου, πάνδημη ανέχεια, καθώς και μια κομματική αριστοκρατία η οποία εξοντώνει το ένα μετά το άλλο τα μέλη της. Ο Στάλιν, ο Τρότσκι και η νομενκλατούρα έχουν για άλλη μια φορά εισβάλει στον κόσμο των Αγγλοσαξόνων και τίποτε δεν μοιάζει επί της ουσίας ικανό να μεταβάλει μια τέτοια συνθήκη, ούτε να αλλάξει, με τον οποιονδήποτε τρόπο, την προοπτική της.

Καμία κοινωνία, είτε αυτή της «Φάρμας των ζώων» είτε εκείνη του «1984», δεν έχει γίνει πραγματικότητα στις αρχές της τρίτης δεκαετίας του 21ου αιώνα. Το ίδιο ισχύει και για την πολιτική γεωγραφία του «1984», με εξαίρεση την πρόβλεψη για την άνοδο της Κίνας. Επιπλέον, φαίνεται πως είχε δίκιο ο Άλντους Χάξλεϊ, που έγραψε τον επίσης δυσοίωνο «Θαυμαστό καινούργιο κόσμο» (1932), πως για να στηλιτευτεί ο ολοκληρωτισμός δεν είναι αναγκαία τα τόσο απόλυτα σχήματα του «1984». Βέβαια, ο εφιάλτης των δικών παραπέμπει περισσότερο στον Άρθουρ Κέσλερ και στο «Μηδέν και το άπειρο» (1940), και ο Όργουελ, έχοντας κατά νου τον ολοκληρωτισμό, σίγουρα δεν περιορίστηκε στη Σοβιετική Ένωση, σε κανένα από τα δύο του βιβλία.

Παρόλα αυτά, η κοινωνία της επιτήρησης, για την οποία κάνει λόγο το «1984», είναι ατυχώς παρούσα στον καιρό μας: όχι μόνο με τα αναπόφευκτα μέτρα, σε παγκόσμιο επίπεδο, για τον κορονοϊό, που έχουν ορατή ημερομηνία λήξης, αλλά και με πολλούς άλλους, μονιμότερους και προβληματικότερους διεθνείς αυταρχισμούς (από τη Ρωσία και την Κίνα μέχρι την Ουγγαρία και τη Βιρμανία).

Το σημαντικότερο, όμως, που κληροδοτεί στην εποχή μας το «1984», πέρα από την κοινωνία της επιτήρησης, και παρά τις έντονες επιφυλάξεις, εν έτει 1980, του Ισαάκ Ασίμωφ για τη φοβία του Όργουελ απέναντι στην τεχνολογία, είναι οι κοινωνίες του πολιτικού ψεύδους (ό,τι

ονομάζουμε σήμερα fake news) και της διαγραφής ή της αντιστροφής της ιστορικής μνήμης. Όσο για το ερώτημα για το πόσο κινδυνεύει η γλώσσα από ένα ενδεχόμενο συρρίκνωσης στους καιρούς που έρχονται, η επιστήμη και η καθημερινή πράξη έχουν αποδείξει πως η γλώσσα, η ελληνική ή οποιαδήποτε άλλη, έχει πάντοτε τη δυνατότητα να μετασχηματίζεται και να ανανεώνεται – όποια και όση πολιτική ή διοικητική πίεση κι αν υποστεί.